

LIETUVOS GYNYBOS IŠLAIDŲ STRUKTŪRINIAI POKYČIAI IR POVEIKIS EKONOMIKOS AUGIMUI

Gitana Dudzevičiūtė

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija
gitana.dudzeviciute@lka.lt

IVADAS

Aktualumas. Per pastarąjį dešimtmetį Lietuva susiduria su akivaizdžiais saugumo iššūkiais, kurie iš pagrindų paliečia visą šalies ekonomiką ir reikalauja priimti neatidėliotinus politinius, ekonominius ir strateginius sprendimus. 2014 metais Krymo aneksija, kuri buvo kritikuojama NATO ir oficialiai vadinama nelegalia Ukrainos teritorijos inkorporacija į Rusijos sudėtį, taip pat 2022 metų pradžioje prasidėjęs ir tebesitęsiantis iki šiol Rusijos karas prieš Ukrainą parodė, kad Lietuvos saugumas tapo prioritetine sritimi, kuri reikalauja papildomų finansinių investicijų bei gynybos biudžeto paskirstymo atskiroms sritims peržiūros ir įvertinimo. Nors prieš Rusijos invaziją į Ukrainą buvo skirtingų ir prieštaringų požiūrių apie gynybos išlaidų didinimą ir jų naudą, dabar tai tapo gyvybiškai svarbiu sprendimu, nekvestionuojamu nei politinių partijų, nei Lietuvos piliečių. Moksliniai tyrimai rodo, kad gynybos finansavimo didinimas bei gynybos biudžeto struktūriniai pokyčiai gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį šalies ekonomikos augimui.

Tyrimo problema. Tyrimo problema apima du aspektus: 1) kaip pasikeitė Lietuvos gynybos išlaidų struktūra 2004 – 2022 metų laikotarpiu? 2) kokį poveikį Lietuvos gynybos sektoriaus finansavimas darė ekonomikos augimui?

Tikslas. Įvertinti Lietuvos gynybos išlaidų struktūrinius pokyčius ir poveikį ekonomikos augimui 2004 – 2022 metų laikotarpiu.

Uždaviniai: 1) pateikti teorines prielaidas, susijusias su ryšiu tarp gynybos išlaidų ir ekonomikos augimo, 2) įvertinti Lietuvos gynybos išlaidų struktūrinius pokyčius, lyginant juos su JAV, kaip vienos iš NATO įkūrėjų ir įtakingiausios šalies, gynybos išlaidų pokyčiais, 3) nustatyti Lietuvos gynybos išlaidų poveikį ekonomikos augimui.

Tyrimo metodika. Lietuvos gynybos išlaidų struktūriniai pokyčiai įvertinti naudojami šie rodikliai: absoliutus struktūrinių pokyčių rodiklis, struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklis ir Finger – Kreinin rodiklis. Siekiant nustatyti gynybos išlaidų poveikį ekonomikos augimui, naudojamas tiesinis regresinis modeliavimas.

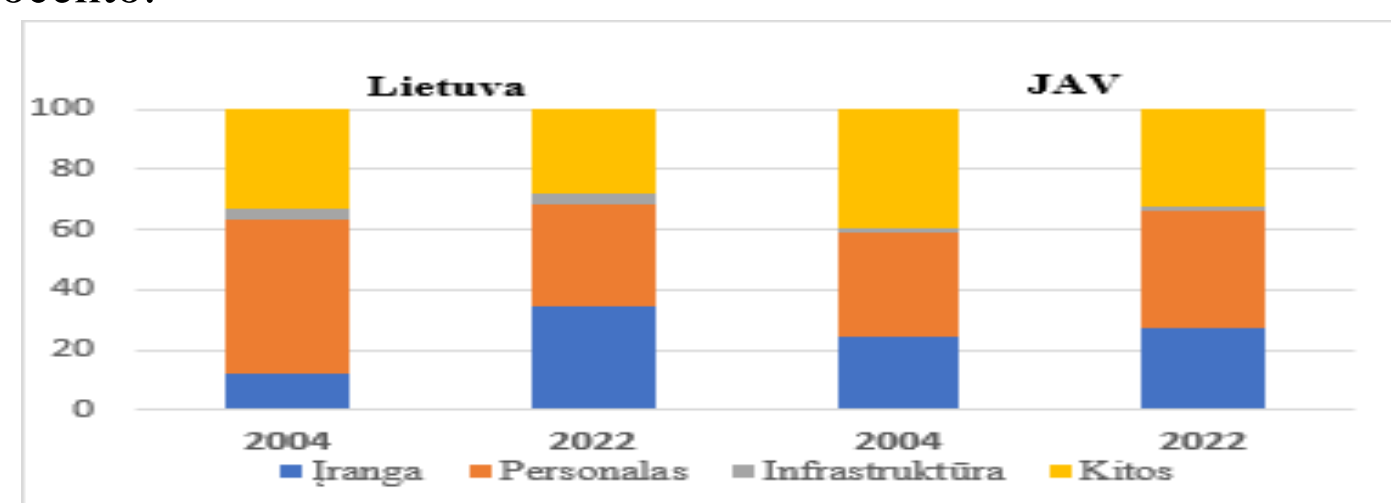
Teorinės prielaidos

Gynybos finansavimas vaidina svarbų vaidmenį, užtikrindamas taiką ir saugumą šalyje. Moksliniuose tyrimuose išskiriama keletas argumentų, paaiškinančių gynybos išlaidų poreikį. Pirmasis argumentas susijęs su šalies makroekonominėmis tendencijomis. Kuo šalis ekonomiškai stipresnė, tuo daugiau ji gali išleisti gynybai. Tačiau tai nėra vienintelis argumentas, lemiantis šalies gynybos sektoriaus finansavimą. Kitas argumentas yra susijęs su geopolitine situacija ir kylančiomis grėsmėmis visuomenės saugumui. Tokiu atveju šalis yra priversta didinti savo gynybos biudžetą, nepaisant ekonominių veiksnių, kad apsaugotų savo teritorinį vientisumą, politinę nepriklausomybę, ekonominius interesus, piliečių saugumą ir gerovę. Trečiasis argumentas susijęs su strateginiais veiksniais, kurie remiasi technine pažanga, poreikiu atnaujinti ir įsigyti modernesnę gynybos įrangą. Hartley ir Belin (2020) teigimu, iki 2050 metų ginkluotosios pajėgos bus aprūpintos modernia įranga, o tai pareikalaus iš gynybos personalo naujų įgūdžių ir kompetencijų. Moksliniame kontekste vyksta diskusijos dėl išlaidų gynybai ir ekonomikos augimo tarpusavio priklausomybės. Kai kurie mokslininkai (Raifu ir Aminu, 2023) teigia, kad gynybos išlaidos gali paskatinti ekonomikos augimą, didindamos visuminę paklausą. Augantis gynybos finansavimas reiškia, kad vyriausybė daugiau lėšų gali skirti karinėms reikmėms ir su gynyba susijusioms sritims, tokioms, kaip gynybos personalas, įranga, tyrimai ir plėtra bei infrastruktūra. Taip pat gynybos išlaidų teigiamas poveikis gali pasireikšti per ekonominių veiklų skatinimą (darbo vietų kūrimą ir pajamų generavimą gynybos sektoriuje), multiplikatoriaus efektą (pajamų generavimas gynybos sektoriuje sukuria paklausą civiliniuose sektoriuose). Kiti mokslininkai (Shahbaz, 2013; Azam, 2020) pabrėžia, kad tokios išlaidos atitraukia finansinius išteklius nuo produktyvesnio jų naudojimo ir gali sukelti ekonominį neefektyvumą. Taigi, moksliniuose tyrimuose vyrauja prieštaringos nuomonės apie gynybos išlaidų didinimą. Apžvelgus daugiau nei šimtą atliktų tyrimų, nustatyta, kad apie 20 procentų tyrimų rodo teigiamą gynybos išlaidų poveikį ekonomikos augimui, 35 procentai – neigiamą, o daugiau nei 40 procentų – neiškę poveikį (Dunne ir Tian, 2013).

Šiame tyrime, siekdami įvertinti gynybos išlaidų struktūrinius pokyčius, naudosime *absoliutųjį struktūrinių pokyčių rodiklį*, kuris parodo, kurių gynybos sričių finansavimas santykinai didėjo / mažėjo nagrinėjamu laikotarpiu; *struktūrinių pokyčių intensyvumo rodiklį*, kuris atsako į klausimą, kurios šalies gynybos išlaidų struktūra buvo stabilesnė / dinamiškesnė; ir *Finger – Kreinin rodiklį*, parodantį skirtumą tarp dviejų šalių gynybos išlaidų struktūrų atitinkamais laikotarpiais.

Tyrimo rezultatai

Gynybos išlaidų struktūrinių pokyčių vertinimas. Lyginant Lietuvos gynybos išlaidų 2022 m. struktūrą su 2004 metų struktūra (1 pav.), išryškėja šios tendencijos: beveik tris kartus išaugo išlaidų gynybos įrangos įsigijimui dalis bendroje gynybos išlaidų struktūroje ir 2022 m. pabaigoje sudarė 34,5 proc., tuo tarpu gynybos išlaidų dalis personalui sumažėjo nuo 51,1 proc. 2004 m. iki 33,9 proc. 2022 metais. JAV gynybos išlaidų struktūroje labai reikšmingų pokyčių neįvyko: šiek tiek išaugo išlaidų gynybos įrangos įsigijimui ir personalui dalys ir 2022 m. pabaigoje atitinkamai sudarė 27,2 proc. ir 38,8 procento; tuo tarpu kitų (veiklos ir priežiūros bei MTEP ir kitos) išlaidų dalis bendroje gynybos išlaidų struktūroje sumažėjo 7,3 proc. punkto ir 2022 m. sudarė 32,4 procento.

1 pav. Lietuvos ir JAV gynybos išlaidų struktūros
 Šaltinis: NATO duomenys.

Vertinant Lietuvos ir JAV struktūrinių pokyčių intensyvumą, pastebima, kad Lietuvos gynybos išlaidų struktūriniai pokyčiai buvo 3 kartus intensyvesni nei JAV (1 lentelė). Didžiaja dalimi tai lėmė iškilusios grėsmės, susijusios su Krymo aneksija ir Rusijos karu Ukrainoje. Finger-Kreinin rodiklis rodo, kad skirtumas tarp Lietuvos ir JAV gynybos išlaidų struktūrų mažėja.

Gynybos išlaidos pagal sritis, %	Lietuva		JAV		Intensyvumo rodiklis, proc. punktais		Finger-Kreinin rodiklis, proc. punktais	
	2004	2022	2004	2022	Lietuva	JAV	2004	2022
Įranga	12,3	34,5	24,6	27,2	22,2	2,6	6,2	3,7
Personalias	51,1	33,9	34,4	38,8	17,2	4,4	8,4	2,5
Infrastruktūra	3,8	3,4	1,3	1,5	0,4	0,2	1,3	1,0
Kitos	32,8	28,1	39,7	32,4	4,7	7,3	3,5	2,2
Iš viso	100	100	100	100	44,5	14,6	19,2	9,2

Šaltinis: autorės skaičiavimai remiantis NATO duomenimis.

Koreliacinė ir regresinė analizė. Koreliacinė analizė parodė statistiškai reikšmingą ir teigiamą ryšį ($r=0,88$) tarp gynybos išlaidų ir ekonomikos augimo. Remiantis tiesinės regresijos modeliu, nustatyta, kad gynybos finansavimui išaugus 1 mln. Eur., BVP, tenkantis vienam gyventojui išauga daugiau nei 7 eur.

IŠVADOS

- Apibendrinant mokslinių tyrimų rezultatus, pastebima, kad kad nėra vieningos, tyrimais pagrįstos, nuomonės apie gynybos išlaidų įtaką ekonomikos augimui. Greičiausiai tai lemia tai, kad gynybos išlaidos ekonomiką veikia kompleksiskai ir priklauso nuo daugelio veiksnių bei nagrinėjamo laikotarpio specifikos.
- 2004 – 2022 m. laikotarpiu Lietuvos gynybos išlaidų struktūroje išryškėjo šios tendencijos: didėjo išlaidos gynybos įrangos įsigijimui, o išlaidos personalui mažėjo. Tai rodo, kad Lietuva laikosi 2015 metais nustatytą NATO reikalavimų: personalui skirti ne daugiau, kaip 50 proc. viso gynybos finansavimo, o įrangos įsigijimui – ne mažiau kaip 20 procentų.
- 2004 – 2022 m. laikotarpiu JAV gynybos išlaidų struktūroje pasireiškė šios tendencijos: šiek tiek didėjo išlaidų gynybos įrangai ir personalui lyginamasis svoris bendroje gynybos išlaidų struktūroje, tuo tarpu kitų (veiklos ir priežiūros bei MTEP) išlaidų dalis sumažėjo.
- Analizuojamu laikotarpiu Lietuvos gynybos išlaidų struktūriniai pokyčiai buvo 3 kartus intensyvesni nei JAV. Tai rodo, kad JAV laikėsi nuoseklesnės gynybos finansavimo politikos nei Lietuva, kuri dėl iškilusių grėsmių buvo priversta peržiūrėti gynybos biudžetą.
- Finger – Kreinin rodiklis parodė, kad skirtumas tarp Lietuvos ir JAV gynybos išlaidų struktūrų sumažėjo.
- Remiantis tiesinės regresijos modeliu, nustatytas teigiamas gynybos finansavimo poveikis ekonomikos augimui.